

MORALI E BIZNESIT NË KRIZË⁺

LASZLO ZSOLNAI*

(Abstrakt) Kriza aktuale financiare dhe ekonomike ofron një mundësi unike që të ridiskutojm për modelin mbizotëruese të menaxhimit së biznesit të zakonshëm. Koncepti i Homo Economicus nuk mund të konsiderohet si i vlefshëm për shkak të faktit se njerëzit nuk janë të interesuar vetëm për maksimizimin të interesave të tyre. Ato gjithashtu marrin parasysh mirëqenien të tjerëve gjatë procesëve vendim-marrëse të tyre. Probleme të njashme paraqiten në interpretimin e paradigmës së aksionarëve, për shkak të faktit se një kompani nuk është vetëm një institucion kontraktuese duke këmbyer inputet në rezultate. Në fakt është një sistem në përgjegjësi shoqërore të personave që bashkëpunojnë. Prandaj, më tepër perspektiva të palëve të interesuara duhet të aplikohet që të rezultojë në përshtatjen të parimeve të përgjegjësive korporative sociale duke përfshirë barazinë gjinore. Në një kontekst më të gjërë, rimendimi i modelit materialistik mund të sjelli modifikimin të mekanizmave të qeverisjes globale në një sistem më të lokalizuar duke rritur zhvillimin të qëndrueshëm dhe parandalimin të homogjenizimit ekologjik. Në përmbledhje, një mekanizëm i balancuar në shpërndarjen duhet të zbatohet si një themel i ri moral e kapitalizmit në vend të procesëve racionale në shpërndarjen së burimeve.

Fjali çelës: konsideratat morale në sjelljen ekonomike, përgjegjësia korporative sociale, etika organizative, barazia gjinore, qeverisja globale, qëndrueshmëria.

PËRSHKRUAJE TË ARTIKULLIT

Roli së moralit në biznes
Kritika e arsyes ekonomike
Përtej Homo Economicus
Biznesi dhe shoqëria
Morali organizative
Çështje gjinore në biznes
Morali ndërkomtar dhe globalizimi
Qëndrueshmëria dhe lumturia
E ardhmia e kapitalizmit

*

Kriza aktuale financiare dhe ekonomike jep një dritë të re në modelin të menaxhimit të mbizotëruese të biznesit të zakonshëm. Occupy Wall Street dhe lëvizjet e tjera anti-biznes, mosbesimi i përhapur në korporatat dhe sjellja e pasigurt shumë liderëve të biznesit tregojnë krizën e modelit të menaxhimit materialiste.

Menaxhimi materialiste është e bazuar në besimin se motivimi i vetëm i të bërit biznes është e paramarrje dhe sukcesi duhet të matet vetëm nga fitimi i gjeneruar. Psikologët kanë zbuluar efektet anësore serioze të orientimit së vlerës materialiste. Një shumë e studimeve vërtetojnë që aq më shumë njerëzit japin përparësinë në qëllime materialistike, aq më pak është mirëqenja e tyre personale dhe më shumë angazhohen me sjellje manipuluese, konkurrese, dhe degraduese ekologjike. (Kasser, 2002)

⁺ Ky dokument paraqet propozimet më të rëndësishme së Manualit të Etikës së Biznesit-Etika në Ekonomin e Re. Oxford, Peter Lang Botuesit Akademike 2012 (Edituar nga Laszlo Zsolnai). [*Handbook of Business Ethics - Ethics in the New Economy*. Oxford, Peter Lang Academic Publishers 2012.]

* Laszlo Zsolnai, profesor dhe direktor Business Ethics Center, Corvinus universiteti në Vudapest.

1. Roli së moralit në biznes

Në botën e sotme morali e veprimeve ekonomike shpesh është shumë e diskutueshëm dhe ne shumë aspekte e papranuar. Morali i ekonomisë duhet të përmirësohet në mënyrë të konsiderueshme, por ka një paradoks këtu. Nëse duam të zhvillojmë moralin në punët e tona ekonomike vetëm si mjet të arritim prodhimtarin e lartë, në rezultatit e fundit do dështojmë. Kemi mundësin të përmirësojmë cilësinë e përgjithshme të aktivitetëve tona ekonomike vetëm nëse motivimi ynë është me verte i moralshëm, vetëm se ne duhet të kuptojmë sjelljen moralshëm për hir të vet.

2. Kritika e arsyes ekonomike

Peter Ulrich argumenton se morali i biznesit është më shumë se “morali i zbatuar”. Këtë pikëpamje, detyra kryesore së moralit të biznesit është të reflektoj në formën arsyetimin ekonomik-kjo është kritika e arsyes ekonomike.

Historia e mendimit ekonomike zbulon “emancipimin” e normalitetit ekonomik nga filozofia morale, një proces që pasqyron procesin historik të “transformimit të madhë” përshkruar nga Karl Polanyi (1946) përmes sçili ekonomia është ngarkuar nga konteksti i saj sociale, mjedisore dhe kulturore. Sot, pasojat problematike e normalitetit të ngarkuar dhe të pagarrantuar ekonomik përfaqësojnë një rritje të eksepriencës së jetës të vërtetë. Në këtë situatë, morali e biznesit mund të mbushi boshllëkun e lënë të hapur që kur ekonomia klasike dhe politike u reduktua ne ekonomi të “pastër”. (Ulrich 2012)

Ulrich beson se ne duhet të kërkojmë për një themel të ri të moralshëm për arsye ekonomike. Morali e biznesit mund të sigurojë një kritikë të fuqishme për ekonomin duke përfshirë determinizmin ekonomik (që argumenton për “forcën të rrethanave” ndaj pretendimeve morale) dhe reduksionizmin ekonomik (cila argumenton se “morali i tregut” është një garant e mjaftueshëm për arsye morale). Duke rimenduar aspektet themelore morale e arsyes ekonomike përfshin pyetjen dhe kuptimin e “racionalizimit” ekonomik në lidhje me jetën e mirë të njëriut dhe kritikuar procedurën politiko-ekonomike në lidhje me zhvillimin e një shoqërie të drejtë dhe të mirë-rrregulluar të qytetarëve të lirë dhe të barabartë. (Ulrich 2012)

3. Përtej Homo Economicus

Shtetet me modelin Homo Economicus janë racionale dhe shikojnë maksimizimin e interesave të tyre. Dëshmi të shumta empirike sugjerojnë se njerëzit jo vetëm nuk kujdesen për harxhimet e tyre materealistike por edhe marrin në konsideratë interesat e të tjerëve. Ato janë të gatshëm të sakrifikojnë mirëqenjen e tyre materiale për të ndimuar ato që janë të mirë sjellshëm me ato dhe të dënojnë ato që nuk janë të mirësjellshëm. Ato marrin në konsideratë mirëqenjen e të huajve intersat e të cilëve janë në rrezik. Ato janë gjithashtu interesuar në reputacionin e tyre dhe kujdesen për konceptet e tyre. Sjellja ekonomike është bashkë vendosur nga llogaritjet e shërbimeve dhe nga konsideratat morale. Dy faktorë kryesore mund të shpjegojnë moralin në sjelljen ekonomike, domethënë karakteri i moralshëm të agjentëve dhe kosto relative të sjelljes së moralshëm. Agjentët ekonomike janë qenie morale në thelb por kjo varet nga konteksti që fytyra e moralshëm ekonomik bëhet i afektshëm (Zsolnai 2012a).

Paradigma e aksionarëve nuk është më një koncept të përshtatshëm në fazën moderne të kapitalizmit të tregut. Teoria tradicionale e firmës është shumë kufizuese të përfshijë vlerat etike në sistemin financiar. Në modelin e të drejtave pronësore, është aksionari që mban rrezikun e mbetur dhe për këtë arsye fitimin e mbetur. Kompania është konsideruar si një grup i projekteve të investimeve të drejtpërdrejta që shndërrojnë inputeve në rezultate. Në këtë pikëpamje materialiste, një kompani nuk është një sistem i personave që bashkëpunojnë por një institucion kontraktuese që prodhon flukset e mjetëve monetare. Nga ky perspektivë asnjë përgjigjësi sociale nuk është përfshirë. Ky afirmim është i justifikuar duke përzjdhur aksionarët si aktorët optimale për të ulur koston e agjencisë. Kjo linjë e argumentit mohon ndonjë lidhje të qartë ndërmjet të kohezionit social dhe të efikasitetit operacional (Soppe 2012).

Në afirmimin të etikës financiare, paradigma neoklasike është zëvendësuar nga një pamje më të gjërë. Përveç domosdoshmërisë së konkurrencës dhe së përfitimit ajo përfshin kudesin për mjedisin, shëndetin fizik dhe social të punësuarve si dhe përgjigjësin morale për rrezikun drejtuar nga kreditorët si dhe nga aktorët të tjerë. Konkurrenca shfrenuar inkurajon efikasitetin operacional por në të njëjtën kohë është shumë e kufizuar për të shërbyer si një mekanizëm shpërndarje të ekuilibruar. Sjellja e qëndrueshëm shpesh kërkon një rritje në shpenzimet e qeverisë (p. sh. për shkak të virtetit të kursimit) dhe ndoshta koste të larta të agjencisë. Nga ana tjetër, në një mjedis më të sigurt dhe më të qëndrueshëm, shpenzimet kontraktuese mund të bien dhe të krijojnë krejt më shumë pasuri për shoqërinë. (Soppe 2012)

4. Biznesi dhe shoqëria

Marrëdhënja midis biznesit dhe shoqërisë dhe përgjegjësitë e biznesit ndaj shoqërisë janë diskutuar sipas kushteve “përgjegjësia sociale e korporatës” (corporate social responsibility, CSR) dhe “shtetësi korporatës” (corporate citizenship, CC). Kërkesat që analizojnë dhe që theksojnë rolin e veçantë të korporatave private si qytetarë kanë fituar vull në rritje. Roli i shtetësisë së korporatave mund të përcëptohej si një ideal i rolit integrele e biznesit në shoqëri që mundëson administrimin e përgjithshme të biznesit.

Thomas Beschorner dhe Cristoph Schank theksojnë që traditë liberale dhe republikane parashikojnë një kuptim të natyrës së qytetarisë. Ndërsa në traditën liberale qytetari i mirë respekton strukturën rregullatore dhe mbron të drejtat e tij ndaj palëve të treta, qytetar i tjerë ose shteti, qytetari i mirë në traditën republikane merr në qëndrim më proaktiv dhe bëhet një aktor politik. Kur liberalizmi thekson drejtat individuale, republikanizmi thekson detyrat në dhe ngaj shoqërisë. “Qytetari” i korporatës pasqyron traditën republikane, duke vepruar si një qytetar i pandalshëm në mesin e qytetarëve që nuk pranojnë interesat e tij ekonomike dhe detyrat qytetare. Më tepër, ai i kombinon ato me “modus operandi”. Nga kjo perspektivë republikane, nënshpëtimet e korporatave shkon përtej filantropisë korporative dhe nënkupton përgjegjësinë për aktivitetet e biznesit të kompanisë kryesore përgjatë gjithë furnizimit të saj. (Beschorner dhe Schank 2012)

5. Morali organizative

Në pikëpamje të Jozef Lozano morali organizative ka të bëjë me grupin e vlerave që identifikon një organizatë ose siç është perceptuar nga ato që punojnë në organizatë ose nga ato që kanë marrëdhënie me organizatën. Morali organizative ofron organizatat me mundësinë e mësimit dhe inovacionit. Kjo është më shumë se një proces i vetëdijes që liron organizatat të reflektojnë në vetvete të rinovojnë identitetet e tyre. - është një projekt. Ne mund të konsiderojmë shtetësinë organizative si një manifestim të ri publik të një etike organizative të avancuar dhe reflektuese. Shtetësia organizative nënkupton një vizion më të gjërë të organizatave si aktorë që veprojnë në një kontekst shoqëror, dhe ajo thekson rolin e organizatave si kontribuesit dhe shpikësit shoqërorë (Lozano 2012).

Knut J. Ims dhe Lars Jacob Pedersen theksojnë lidhjen e ngushtë ndërmjet përgjegjësisë dhe etikës. Përgjegjësia personale ka një rolë vendimtar për të luajtur në promovimin e veprimit etik në organizatat e biznesit. Nga një perspektivë të orientuar në veprim rëndësia e emocioneve të thella si njëshmëria dhe drejtësia duhet të theksohen. Përgjegjësia personale mund të jetë në kontrast me rolin ndërmjetësues sjellës dhe moralit të përbashkët. Në shumë raste veprimi personalisht përfshin besnikërinë në kundërshtim me organizatat. 'Dalja', 'zëri' dhe 'besnikëria' përshkruar nga Hirschman paraqesin strategjitë alternative për veprimet personale në jetën organizative. (Ims dhe Pedersen 2012)

6. Çështje gjinore në biznes

Pavarësisht marrëveshjes universale mbi barazinë gjinore gratë janë ende në pozicion të pafavorshëm në shoqërinë e sotme. Boshllëku gjinor ndërmjet burrit dhe gruas mund të shifet në shumë fusha të jetës duke përfshirë dhe biznesin. Ekonomia e zakonshme është mashlukk-njëanshëm se ajo presupozon një koncept androcentrik të personit njerëzor. Me fokus të sak ekskluziv mbi produktivitetin bizneset e sotme kanë tendencë të nënçmojnë karakteristikat e femrave si përkujdesja dhe dhëmbshuria. Megjithatë, ato përdorin gratë si objekte seksi në marketing dhe reklamat.

Bazuar në ekseperiencën morale të grave Carol Gilligan (1982) përshkruan etikën feministe si një etikë të kujdesit. Për gratë vetvetja është ndërtuar në marrëdhënie dhe shtatëgjia e tyre për zgjidhjen e problemeve është komunikimi. Njohuria nga etika feministe shkaktojë një model të ri të qeverisjes korporative ku çështja kryesore është për të rruajtur dhe të administrosh marrëdhënjet e firmës në një mënyrë të kënaqshme. Ekonomia postindustriale është më shumë e pëlqyeshme për gratë se sa për burrat. Kompanitë e sotme kërkojnë më stil menaxhimi më shumë femërore. Barazia gjinore dhe etika feministe nuk janë të rëndësishme vetëm për hir të tyre. Ato rrisin performancën e bizneseve dhe të ekonomisë ndërsa kontribuojnë në cilësinë e jetës së burrave dhe grave njësoj. (Wilson dhe Zsolnai 2012)

7. Morali ndërkomtar dhe globalizimi

Për të kapërcyer anarkinë në sistemin ekonomik ndërkomtar qeverisja globale është e nevojshme. Kjo do të thotë zhvillimin e institucioneve ndërkomtar të efektshëm, duke shfryzuar presionin e shoqërisë civile globale

si dhe përforcimin e vetë-rregullimit të biznesit. Kompanitë multinacionale kanë për detyrë për të bashkëpunuar me sistemet e qeverisjes. Gjithashtu ato kanë për detyrë pajtimin me universalizmin dhe me relativizmin kulturor në aktivitetet e tyre të përditshme, dmth zbatimi e parimeve universale të vlefshme etike dhe respektimi i normave morale të vërteta lokale. Kompanitë multinacionale duhet të udhëhiqen nga përgjegjësia e tyre si në shtëpi ashtu dhe jashtë vëndit.

Zsolt Boda argumenton se përpikjet globalizimi janë të rëndësishme në kapërcimin e anarkisë ndërkomtare dhe në mbrojtjen të përbashkta globale. Megjithatë, globalizimi me formën e tij të sotëm nuk është i qëndrueshëm. Tendencat globalizuese kanë kohë që janë shoqëruar me fragmentin politik, kulturor dhe fetar. Dhe funksionimi i ekonomisë së globalizuar kundërshton qëllimin e zhvillimit të qëndrueshëm për shkak se ajo drejton në homogjenizimin ekologjik, shkakton përdorimin e tepruar të burimeve dhe e bën të pamundur aplikimin e parimit parandalues. Një formë e lokalizimit të ekonomisë është sigurisht e nevojshme. Sfidat e shtjës të gjihet një rrugë drejt një qeverisjeje më globale me më pak globalizim ekonomik. (Boda 2012)

8. Qëndrueshmëria dhe lumturia

Një kompani etike ka për të ndjekur objektivin e përgjithshëm të qëndrueshmërisë. Në nivelin të korporatave, qëndrueshmëria domethënë kapacitetin e një organizatë për të vazhduar aktivitetet esaj me kalimin e kohës, duke marrë parasysh ndikimin e tyre në kapital natyror, social dhe njerëzor. Zhvillimi i qëndrueshëm është një qëllim themelor që kërkon përbashkëtimin me grupet e interesit të ndryshme në mënyrë përfunduese. Në mënyrë që të ndjekin qëndrueshmërinë, kompanitë duhet të adoptojnë politikë të avancuar dhe inovative dhe mjete të tjera. (Tencati 2012)

Një ide e gabuar tragjike në botën perëndimore është besimi se të ardhurat më të larta të çojnë në lumturi më të madhe. Evidenca empirike tregon se jo leket por njerëzit bëjnë të lumtur njerëzit. Shtrategjia më e mirë është një udhë shkatërruese. Lumturia është një aktivitet i bazuar dhe i lidhur fort me vetë-realizimin dhe me orientim tjetër. Mbretëria e Butan budiste demonstron një qasje gjithëpërfshirëse për mirëqenjen e njëriut duke përdorur masën e lumturisë bruto kombëtare. Në kontrast Norvegjia është një shtet i pasur i cili ka probleme me sëmundjen e mirëqenjes quajtur "aflluensa".

Knut J. Ims argumentos se GDP e bazuar në mirëqenje është një përshkrim materialistik dhe ekonomik për mbarëvajtjen njerëzore. Ekziston një nevojë për të kompletuar këtë qasje për mirëqenjen si një përshkrim holistik dhe shumëdimensional për mirëqenjen njerëzore. Kërkimi i lumturisë dhe psikologjia pozitive mund të kontribuojnë në zhvillimin të matjësve më të frytshme. Ekologjia e thellë supozon se vetë-realizimi për njerëzit nuk mund të merret vetëm nëse ato marrin në konsideratë vetë-realizimin të qenjëve të tjera të gjalla. (Ims 2012)

9. E ardhmja e kapitalizmit

Themeli moral i kapitalizmit duhet të rikonsiderohet. Kapitalizmi modern është ngarkuar nga normat shoqërore dhe kulturore të shoqërisë. Fundamentizmi i tregut, besimi që të gjitha llojet e vlerave mund të reduktohen në vlerat e tregut, dhe se tregu i lirë është i vetmi mekanizëm i efektshëm, i cili mund të sigurojë shpërndarjen racionale të burimeve-duhet të braktiset.

Në duhet të gjejmë prejardhjen e vlerave të pavarura që të zhvillojmë pikëpamjet alternative mbi aktivitetet ekonomike. Për shëmbull, mësimet ekonomike të fëve të botës kanë një rëndësi të madhe për rivendosjen e kursimit. Midis të tjera fëve botërore Judaizmi, Katolicizmi, Budizmi dhe Taoizmi shpallin jetën e shërbyer në mënyrat e kursimit, të cilat mund të sigurojnë jetesën e komuniteteve të njëriut dhe qëndrueshmërinë e ekosistemeve natyrore.

Aktivitetet ekonomike duhet të kalojnë testin e ekologjisë, gjeneratat e ardhshme dhe shoqëria për të marrë legjitimitetin në shoqërinë e sotme. Kjo nënkupton që (1)aktivitetet ekonomike nuk mund të dëmtojnë natyrën ose të lejojë të tjerë për të ardhur dhe të dëmtojnë, (2) aktivitetet ekonomike duhet të respektojnë lirinë e brezëve të ardhshme dhe (3)aktivitetet ekonomike duhet të shërbejnë mirëqenjen e shoqërisë. Ekologjia, respekti për brezat e ardhshëm dhe duke i shërbyer mirëqenjen e shoqërisë, është thirrje për transformimin radikal të biznesit. E ardhmja e kapitalizmit është shumë e varur në aftësinë e saj të përshtatet me rritjet e ri të shekullit 21-të. (Zsolnai 2012b)

Përktheu: Elsa Kryeziu

Referencat

Beschorner, T. and Schank, Ch. 2012: „Citizenship and Responsibility of Corporations” (‘Qytetaria dhe përgjegjësia e korporatave’) në Laszlo Zsolnai (ed): *Handbook of Business Ethics - Ethics in the New Economy (Manuali së Etikës të Biznesit-Etika në Ekonomin e Re)*. Oxford, Peter Lang Academic Publishers (Peter Lang Botuesit Akademike), (e ardhshme).

Boda, Zs. 2012: „International Ethics and Globalization” in Laszlo Zsolnai (ed): *Handbook of Business Ethics - Ethics in the New Economy*. Oxford, Peter Lang Academic Publishers (e ardhshme).

Gilligan, C. 1982: *In a Different Voice. Psychological Theory and Women’s Development*. Harvard University Press, Cambridge and London.

Ims, K. J. 2012: „From Welfare to Well-Being and Happiness” in Laszlo Zsolnai (ed): *Handbook of Business Ethics - Ethics in the New Economy*. Oxford, Peter Lang Academic Publishers (e ardhshme).

Ims, K. J. and Pedersen, L. J. 2012: „Personal Responsibility and Ethical Action” in Laszlo Zsolnai (ed): *Handbook of Business Ethics - Ethics in the New Economy*. Oxford, Peter Lang Academic Publishers (e ardhshme).

Kasser, T. 2002: *The High Price of Materialism*. Cambridge, MA: MIT Press.

Lozano, J. 2012: „Organizational Ethics” in Laszlo Zsolnai (ed): *Handbook of Business Ethics - Ethics in the New Economy*. Oxford, Peter Lang Academic Publishers (e ardhshme).

Polanyi, K. 1946: *The Great Transformation. Origins of our Time*. Victor Gollancz Ltd., London.

Soppe, A. 2012: „Ethics and the Theory of the Firm” in Laszlo Zsolnai (ed): *Handbook of Business Ethics - Ethics in the New Economy*. Oxford, Peter Lang Academic Publishers (e ardhshme).

Tencati, A. 2012: „The Sustainability-Oriented Company” in Laszlo Zsolnai (ed): *Handbook of Business Ethics - Ethics in the New Economy*. Oxford, Peter Lang Academic Publishers (e ardhshme).

Ulrich, P. 2012: „Ethics and Economics” in Laszlo Zsolnai (ed): *Handbook of Business Ethics - Ethics in the New Economy*. Oxford, Peter Lang Academic Publishers (e ardhshme).

Wilson, D. and Zsolnai, L. 2012: “Gender Issues in Business” in Laszlo Zsolnai (ed): *Handbook of Business Ethics - Ethics in the New Economy*. Oxford, Peter Lang Academic Publishers (e ardhshme).

Zsolnai, L. 2012a: „The Moral Economic Man” in Laszlo Zsolnai (ed): *Handbook of Business Ethics - Ethics in the New Economy*. Oxford, Peter Lang Academic Publishers (e ardhshme).

Zsolnai, L. 2012b: „Future of Capitalism” in Laszlo Zsolnai (ed): *Handbook of Business Ethics - Ethics in the New Economy*. Oxford, Peter Lang Academic Publishers (e ardhshme).

© DKE 2012

<http://www.southeast-europe.org>
dke@southeast-europe.org

Shënim: të respektuar kërkues noqëftëse bëni një referim të ky artikull ose përmëndeni një pjesë të tij, ju lutemi n çoni një e-mail në adresën: dke@southeast-europe.org që të na bëni njoftim. *Ju lumi shënoni artikullin kështu:*

Laszlo Zsolnai: Morali e biznesit në krizë (*Përktheu: Elsa Kryeziu*) *Délkelet Európa – South-East Europe International Relation Quaterly* (Vjeshtë 2012) ff 1-5.

Faleminderit për mirëkuptimin. *Kryedaktori.*